

Állandó kiállítások közép- és kelet-európai néprajzi múzeumokban

ÉBLI GÁBOR

A rendszerváltás nyomán a 19. század nemzetalapítási törekvéseinek újabb hullámaként mintegy húsz önálló ország jött létre a Baltikumot a Balkánnal összekötő sávban. Ezek immár saját múzeumi intézményrendszerük részeként működtetnek néprajzi múzeumot és annak keretében prezentálják népi kultúrájukat, illetve eltérő módozatokkal annak viszonyát a szomszédos vagy távolabbi más kultúrákhoz. A térség néprajzi múzeumaiban az állandó kiállítást számos tényező befolyásolja az etnográfia tudományos helyzetétől az adott országra jellemző kulturális-politikai erővonalakig, mégis kevés összehasonlító elemzés ismert e témáról, míg a helyi nyelveken született szövegek szűk tájékozódást biztosítanak.

E rövid áttekintés távolról sem lép fel egy tanulmány igényével, módszertanilag is csak egyetlen, szubjektív elemre, néhány állandó kiállítás személyes megtekintésére épít, egyedül azzal a céllal, hogy a felhozott példák kontextusában serkentse a gondolkodást a néprajzi állandó kiállítás műfajáról térségünkben és lehetőségeiről Budapesten. A körképet érdemes a régió egykori birodalmi központjaiban indítani, mivel a 19. században e mai húsz ország többsége nem élvezett szuverenitást, hanem a kontinens közepe és keleti fele hatalmainak befolyása alatt állott.

Bécsben külön intézmény a Volkskunde és a Völkerkunde múzeuma. Az 1895-ben alapított Volkskundemuseum egy soknemzetiségű regionális hatalom népismereti gyűjteményeként a Habsburg-területekről széles merítéssel szerveződött. Amikor 1920-ban egy kisméretű és korábban nemzetként nem létezett állam múzeuma lett, s mai helyére, az egykori alkancellárról elnevezett Schönborn-palotába költözött, e kitekintést európai etnológiai gyűjteményként definiálták újra. Szemben a nemzetközponturnéprajzi intézményekkel, a múzeum állandó kiállítása ma sem kreál osztrák jellegzetességeket; tematikus blokkokban a tágabb régió népcsoportjainak élethelyzeteit tárja elénk.

A Volkskundemuseum nemcsak nemzetet, hanem népet sem konstruál. Bár zömmel a rurális világot mutatja be, az állandó kiállítás bőven válogat városi

anyagcsoportokból, leírásaiban is alig alkalmazza a „nép” szót. A legelső terem első táblájának nyitómondata jelzi ezt a szemléletet: ez a múzeum *kultúratudományi* intézmény, amelynek kutatási tárgya és módszerei az időben változnak, tudatában van önnön történetiségének; s mostani állandó kiállítása is az élethelyzetek többféle lehetséges ábrázolásának egyike.

A dinamikus szemléletével, az emeleten bemutatott innovatív időszak kiállításokkal régóta elismert múzeum állandó kiállításának (1986) felújítása évek óta csúszik. Zsúfoltságán, a félhomályos terek szó szerint poros tárlóin túl az épület egészében is igen leromlott állagú és szűkös a múzeumnak; hosszú ideje téma az elköltözés. De a hármas hibrid státuszú intézmény nehezen változtatható: egyesületi múzeumként jött létre, ma is döntő a Verein szava és korlátozott anyagi kerete. Az állam csak a béreket utalja, a mostani válságban már ezen is takarékoskodva. Mióta nyugdíjba ment az igazgató, helyét nem tölti be a minisztérium. Az épület viszont a városé, amelyik nem kíván költeni se a felújítására, se más ingatlan megvásárlására.

Lehetséges kiút a napirenden lévő egyesülés a Völkermuseummal. Az első gyűjteményi egységét 1806-ban szerző intézmény komoly kollektciókra tett szert az első világháborúig, 1928-ban költözött mai helyére, a Neue Burgeba. 2013-ban átnevezték Weltmuseummá, s ígérik a hosszú ideje csak esetlegesen látogatható, földrajzi beosztású állandó kiállítás újrendezését és újranitását is. Mivel a hely itt is szűk, az adott épületen belül nehezen képzelhető el az összevonás a Volkskundemuseum anyagával. Nyitott kérdés, hogy tartósan hol és milyen megosztásban látható majd az európai és a nem európai anyag.

Berlinben ugyancsak két néprajzi kollektiót hoztak létre. Az Európán kívüli anyagot birtokló Ethnologisches Museum a brandenburgi választófejedelmek ritkasággyűjteményeire nyúlik vissza. 1886-ban emelt hatalmas belvárosi épülete a második világháborúban helyrehozhatatlanul károsodott, s így került az intézmény az 1904-től már raktárként használt, előkelő, de városszéli helyszínre, Dahlembé (1967). A szovjet megszállás idején a néprajzi gyűjtemények is megosztásra kerültek. A keleti városrészbe került Múzeumsziget párhuzamként Nyugat-Berlin három városrészben is múzeumi negyedek épített ki; Dahlemben az egyetemes néprajzi kollektió kiemelt helyzetet élvezett. Igen jelentős európai *művészeti* anyag állomásozott itt, új fénybe helyezve az etnológiai tárgycsoportokat. Nem „primitív” népek „egzotikus” tárgyainak szemléje volt ez, hanem az Európán kívüli magaskultúrák civilizáció történeti prezentációja.

A félmillió tételes gyűjteményből a Perutól Kambodzsaig terjedő ív került előtérbe, amelyet az esztétikum közös nevezőjén lehetett az európai művészeti válogatással közös szemléletben bemutatni. Ám az újraegyesítéssel Dahlemből elköltözött számos kitűnő európai művészeti anyag; a Múzeumsziget felújítása és a város újrastrukturálása nyomán Dahlem perifériára szorult. Hiába nevezték és

rendezték át az etnológiai kollekción, mára látogatottsága visszaesett. A tervek szerint az egykori Berliner Schloss helyén épülő Humboldt-Forum ad majd tartós helyet a múzeumnak, s így a raritásgyűjtemény háromszáz év múltán visszakerül a kunstkamerának is helyet adó egykori épület helyére. Az etnológia ügyén szimbolikusan sokat lendíthet a közelség a Múzeumsziget öt nagy intézményéhez, hiszen az elhelyezés azt sugallhatja majd, a görög, a reneszánsz és a nem európai civilizációs gyűjtemények ugyanolyan rangon helyezkednek el a múzeumi hierarchiában.

A *Museum für deutsche Volkskunde* (1889) anyaga nyolcvan százalékban megsemmisült a világháborúban, majd a maradék zömmel az NDK-hoz került, így Nyugat-Berlinben négy évtizedre visszaszorult a saját társadalom materiális örökségének bemutatása. Az újraegyesítést követően szintén Dahlemben összevont *német* néprajzi anyaghoz csak a kilencvenes évek átcsoportosításai során társították az *Ethnologisches Museum* európai anyagát, s így kialakult egy határ az Európán kívüli, illetve európai múzeumi anyag között.

A német népismereti múzeumból így európai etnológiai közgyűjtemény lett, jelenleg elismerten innovatív vezetéssel. Ez a *Museum Europäischer Kulturen* nem fókuszál a „nép” képeinek megteremtésére, hanem széles társadalomtudományi kutatási, gyűjteményezési intézményként fogja fel feladatait. Másrészt nem koncentrálna a múltra, nem egy letűnt népi létformát rekonstruál, hanem ma (is) releváns jelenségeket vizsgál történetileg és mai szociológiai szempontok szerint. Kiemelten a mai német és európai társadalom számára központi kérdést, a migrációt, az embercsoportok mozgását és egymásra hatását. A 2011-ben megnyitott új állandó kiállítás címe is *Kulturális kapcsolatok*; mozgatórugói a jelenkorkutatás, a mindennapi kultúra és a populáris művészet: nem népi, hanem *populäre Kunst*. Ez a múzeum nem a magaskultúra, nem is egy rurális világ felé keres kapcsolódási pontokat, hanem a múlt és a jelen, mai szóval tömegkulturális jelenségeit vizsgálja.

A harmadik volt birodalmi központban, Szentpéterváron is külön intézményben találhatóak a saját, illetve a nem európai néprajzi gyűjtemények. Az egyetemes kollekción Nagy Péter 1728-ban, a ma is látható épületben megnyitott kunstkamerájára vezethető vissza. E heterogén gyűjteményi együttes később szakosodott. Az Európán kívüli népek anyaga 1878-ban vált etnológiai múzeummá, s ma az Orosz Tudományos Akadémia részeként az alapító cárról elnevezett Néprajzi és Antropológiai Múzeum. Az intézmény az évszázados világhatalmi ambícióknak, egyúttal Nagy Péter belátásának köszönheti fejlődését, miszerint az ország modernizálásához, európai elfogadtatásához a kontinens reprezentációs intézményeinek átvételére is szükség van. A máig csak Kunstkameraként emlegetett, s több részletében annak is meghagyott múzeum az Admirálisákkal szemben álló, ún. Péter-barokk stílusú palotában ma is kötelező célpont honi és külföldi látogatóknak, miközben az épület nagy részét elfoglaló állandó kiállítás nem változott. A kötelező átnevezések – például Szovjetunió helyett Orosz Föderáció –

rendre megtörténnek, ám egyébként a múzeum múzeumában, egy alapjaiban nem módosított állandó kiállításon járunk. Pici terek zsúfolt, patinás vitrinjeiben földrészek szerinti csoportosításban látunk megannyi nép életkörülményeiről szenvtelen hangú, bármilyen reflexiót nélkülöző, a felvilágosító tudomány (ál-)objektivitását használó szövegekkel kísért bemutatókat.

Hasonló kép fogadja a látogatót Szentpétervár másik, a „saját társadalom” anyagát prezentáló néprajzi közgyűjteményében, az Orosz Múzeum szomszédságában álló Etnográfiai Múzeumban. Amint az Ermitázs egyetemes régészeti és művészeti kollekcója mellé egy a birodalom saját, fokozatosan nemzetiként értelmezett művészetét méltán bemutató múzeum, az Orosz Múzeum, ez is ugyanúgy III. Sándor idején jött létre. Először (1895) még az Orosz Múzeum osztályaként működött, majd 1934-től önálló intézményként az orosz/szovjet uralom alatti területek népeinek, a százhatvan népcsoportnak a gyűjteménye. Fontosságát mutatja, hogy az intézménynek célzottan emeltek épületet száz évvel ezelőtt, nagyságában és pompájában, ha nem is egyenrangú, de az Orosz Múzeumnak helyet adó Mihály-palotával arányos párt. Alig van a világnak olyan városa, amely az etnológiai és az etnográfiai közgyűjteményét egyaránt célzottan tervezett múzeumépületben tudná elhelyezni.

Az Etnograficeszkij Muzejben is a tudás semleges, a külvilágtól elemelt várába lépünk. A helyesbített elnevezésektől eltekintve semmi nem utal az elmúlt évtizedek tudományos vagy politikai változásaira. Kimért földrajzi rendben Oroszország megannyi nemzetisége tárgyak, öltözetek, fényképes dokumentáció és térképek révén, ám érdemi, netán többirányú, (ön)kritikus interpretáció nélkül jelenik meg előttünk. Ezt lehet ugyanakkor részben elismerően is nyugtázni: ide nem folyik be közvetlenül a politika, nem lesz fehér folt a háborús Kaukázus vagy az oroszokat a függetlenség óta elutasítóan kezelő Baltikum, de nem is jelenik meg az „új muzeológia” egyik szentpétervári néprajzi állandó kiállításon sem.

Az egykori birodalmi központoktól közrezárt térségünk kis, nemzeti néprajzi múzeumai már létrejöttük idején is gyakran inkább más minták mentén fejlődtek, s ma is sokféleképpen pozicionálják magukat. Leggyakoribb, hogy a politikai szuverenitás kivívása előtt megalapított nemzeti múzeumok keretében indult meg etnográfiai gyűjtés a 19. – kora 20. században, s ebből önállósult országoként eltérő profillal valamilyen néprajzi múzeum. A bécsi, berlini és szentpétervári példához képest a fő eltérés általában – az etnológiai gyűjtemények szerény mérete miatt érthetően – a nem európai kultúrákat bemutató külön intézmények hiánya, miközben a saját nemzet népi kultúrájának prezentációja a módszertani reflexió és megújulás országoként igen eltérő fokozatait tanúsítja.

Zágráb az Osztrák-Magyar Monarchián belül markáns múzeumi fejlődést tudhatott magáénak, versenyben Béccsel és Budapesttel. A város három részén is úgy helyeztek el közgyűjteményeket és kulturális intézményeket, hogy azok

mini-negyedeket képezzenek. A Nemzeti Színház és az Iparművészeti Múzeum szomszédságában emelték 1903-ban a Kereskedelmi és Iparmúzeumot, amelyet a Nemzeti Múzeumból (1846) 1919-ben önállósodott Néprajzi Múzeum céljaira építettek át. Az Otto Wagner egy tanítványa által tervezett szecessziós palota számos díszre áldozatul esett a purifikáló átépítésnek. Azóta az eredetileg szabadon álló palotát három oldalról is körbeépítették, ma nehéz elképzelni eredeti kisugárzását. A legutóbbi, 1972-es renováláskor alakították ki az állandó kiállítás átnevezésektől eltekintve máig érvényes változatát, s ezen a 2009-ben, az intézmény kilencvenedik évfordulóján eszközölt módosítások sem újítottak érdemben. Az egykori egyetemes gyűjtési ambíciókat tükrözi a három teremben berendezett Európán kívüli anyag, a gyűjteményben felbukkanó minden földrésről egy-egy tárgycsoport. Nagyobb a saját anyag prezentációja, amely három földrajzi részre osztja fel Horvátországot, s precíz arányosítással minden témában (öltözködés, háztartás) a dinári, adriai és pannóniai vidékekről merít. Paraszti életforma, múlt, rutinszerű vitrines tárgyelhelyezés, merőben adatközlő szövegek: a néprajzot kikezdzhetetlen hagyományként, lezárt tudományként tükröző állandó kiállítás.

Szlovéniában a közelmúltig a Nemzeti Múzeum főépületében régészeti, természettudományi és egyéb kollekciókkal együtt maradt a néprajzi anyag, míg a belváros szélén, még jól elérhető helyszínen múzeumi negyedet kezdtek kialakítani egy volt laktanya komplexumból. A hat darab, 19. századi, jellegzetes Habsburg-sárga épület, plusz egy kis pavilon, nagy udvart fog közre, s jelenleg már három múzeumnak biztosít helyet. Itt a Néprajzi Múzeum 2004 óta látogatható négyszintes elhelyezésben, az eredeti épület nem túl kreatív, de a szükséges elvárásoknak megfelelő kibővítésének köszönhetően. A hasznos alapterület fele az állandó kiállítás, másik fele az időszakos és a kiszolgálóterek. Az állandó kiállítás itt is két részre tagolódik, de nem a saját–más mentén, hanem hívószavak, témák szerint. Ezek nem is csupán a paraszti kultúra, illetve a múlt dimenziójában helyezkednek el, hanem egykori és mai, rurális és urbánus dilemmákról mesélnek elvont, ezáltal sokféleképpen értelmezhető kategóriák (például vágy, környezet, spiritualitás) mentén. Megjelenik a saját–más kapcsolat, hiszen az *én*, a *mi* és a *mások* visszatérő címadó kifejezések a kiállításon, de tágabb értelemben, az identitások rétegzettsége, kapcsolódása, ütközése révén. Joggal fogalmazták meg az állandó kiállítás kurátorai a látogatókat megszólító táblán, hogy a tárlat a befogadók egyéni élményeit kívánja mobilizálni; nem a rendezők tudását kívánja ráerőltetni a látogatóra, hanem akár a kiállítástól eltérő, annak ellentmondó saját reflexiókat előhívni, csupán egyetlen dolgot elkerülve – hogy a befogadó közömbös maradjon.

Prágában a Nemzeti Múzeum Etnográfiai Múzeuma – mely szervezeti konstrukció 1922-ben alakult ki – 1901 óta látogatható mai helyén, a Kinsky család városi parkjának empire stílusú nyári rezidenciájában. Önálló vezetéssel bír,

mégsem önálló; része a Nemzeti Múzeumnak, de a nagy intézményen belül még csak az öt fő részleg közé sem sorolják. A Kinsky park nincs messze a belvárostól, de kirándulást igényel, s a parkon belül a bájos, de kicsi, egy szegletbe eső épület inkább a divatosan felújított kávézója révén jelent vonzerőt. A múzeum a most tízéves állandó kiállításán azzal igyekszik a szervezeten és városi elhelyezésében egyaránt ambivalens pozíciójához képest önálló üzenetet közvetíteni, hogy a hagyományos paraszti tematikát háromféle nagy hívószó alá rendezi, s azt nem csupán a tárgyi kultúra, hanem folyamatok, összefüggések felől közelíti meg. A földrajzi tagolás itt is érvényesül a három régió, Bohémia, Morvaország és Szilézia mentén. Az időtáv csak a huszadik század első feléig nyúlik, a kiállítás a jelen felé nem nyitott érdeklődésben.

Némileg más típusú példa a Szlovák Nemzeti Múzeumé, amelynek pozsonyi főépülete 1924–28 között épült, míg számos osztálya és kiállítása az eredeti helyszínen, Turócszentmártonban (Martin) maradt. Más szláv nemzeti kulturális egyesületek mintájára 1863-ban itt alakult meg a Matica slovenská, amelyet a magyar kormányzat 1875-ben betiltott, de tevékenysége továbbélt, s a városban 1908-ban megnyílt az első szlovák állandó múzeumi kiállítás. Az Etnografické Múzeum mellett utóbb Turócszentmártonban maradt a Szlovák Falumúzeum is. A két állandó kiállítás meghatározó eleme ma is a nemzeti identitás és a paraszti fókusz.

Szófiában az Etnográfiai Múzeum szintén a Nemzeti Múzeum része, s a Nemzeti Képtárral együtt a volt uralkodói palotában, a belváros szívében helyezkedik el, kicsiny kiállítási alapterületen, hagyományos felfogású állandó kiállítást nyújtva. 2011 nyarán az egyébként szobrászként jegyzett kulturális miniszter előterjesztette elképzeléseit ezen és más szófiái múzeumok átalakításáról. A belvárosban lévő másik nagyobb, művészeti múzeumi épületet kibővítik, s a kultúra minél több ágának gyűjteményeit vonják össze egy bolgár Louvre koncepciója jegyében. A képtárnak és a néprajzi anyagnak egykor otthont adó, építészeti szempontból cári palotát az egykori uralkodói reprezentáció jegyében visszaalakítanák egy bolgár Versailles gyanánt, még ha kérdéses is, hogy a bolgár folklór ott maradó állandó kiállítása a hajdani cári rezidencia teremsorainak várhatóan turistaközpontú átalakítása után szakmailag mennyire önálló prezentációval fogadja majd a látogatókat.

Bukarestben 1906-ban alakult meg a Paraszti Kultúra Múzeuma, amelytől a második világháború után elvették önállóságát, sőt épületében párttörténeti múzeumot rendeztek be, s az intézmény csak 1990-ben, a forradalom után nyerte vissza státuszát és otthonát. Hat évvel később az Európai Év Múzeuma-díjjal tüntették ki új állandó kiállítását. Tematikája alig tér el a bevett néprajzi múzeumi fókuszról, a különbség a közelítésben rejlik. A bukaresti múzeum, s főként a 2000-ben elhunyt neves igazgatója, a festőművész Horia Bernea számára a

paraszti életforma nem történeti kérdés, pusztulásra ítélt letűnt korszak, amelyet éppen a pusztító modern kor lelkiismeret-furdalást csökkentő intézménye, a múzeum hivatott megőrizni és ezáltal merevségbe kényszerített kövültként reprezentálni, vagyis újra, mesterségesen, egy városi dobozban bemutatni, hanem egy örökérvényű kulturális és szociológiai jelenség, tele ma is tanulságos kérdésekkel. A jelentős alapterületű állandó kiállítás szó szerint kérdéseket tesz fel a látogatónak – minden egyes teremben. Meg kell találni a választ, dolgozni kell a kiállításon, szellemi munkát kell végezni, s így egy mai, városi befogadó szemével is fel lehet fedezni a kapcsolódási pontokat. A múzeum olyan *helyzetekben* mutatja be a tárgyi emlékanyagot, ahol kitűnik a szerepük és jelentésük a környezethez, emberekhez való viszonyban. A paraszti életforma időtlen értékű gondolati modellként tárul elénk, amelynek kérdéseit és arra adott válaszait mi magunk mérlegelhetjük, akár magunkénak is vallhatjuk.

Míndez nem vitrinekben jelenik meg, hanem mozgalmas, termenként változó rendezésben, ahol megéljük az adott kiállítási egységet, mert az szervezi a saját terét, mint egy színpadi helyzetet. A látogatót érkezésekor erre készíti fel már az épület külseje is. Az 1941-ben befejezett múzeum a néprajzi közgyűjtemény céljára épült, ami párját ritkítja térségünkben, s jelzi fontosságát Bukarestben. Téglaborítású tömbje jellegzetes romániai vidéki építészeti elemeket ötvöz. Bár ez az eklektika nem eredményez kiegyensúlyozott múzeumi épületet, a szándék és üzenet nyilvánvaló: a néprajznak *saját* múzeumot biztosítani.

Az is ösztönözheti a múzeumot a specifikus, a paraszti kultúrát komplex, intellektuálisan összetett módon bemutató kiállítási munkára, hogy közelében nem csupán két másik közgyűjtemény található, egyfajta kis múzeumi szegletet létrehozva, hanem Európa egyik legnagyobb skanzene is. Mivel ez a Falumúzeum hatalmas anyagot mutat be a megszokott regionális tagolásban, a Parasztmúzeum jótékony nyomás alatt van, hogy összetettebb kiállítási filozófiát vállaljon fel. Példája döntő jelentőségű, mert bizonyítja, hogy egy néprajzi múzeum akár a szűken vett saját rurális kultúra bemutatójaként – városi és/vagy a jelen felé történő nyitás *nélkül* – is megújulhat, ha valódi értelmet akar adni a rábízott örökségnek, s ehhez hajlandó új múzeumi gondolkodást követni.

Míg Romániára is igaz, hogy az ország méretéből adódóan a fővároson kívül is jelentős néprajzi múzeumok helyezkednek el, az ilyen, országon belüli szakmúzeumi verseny fő példája a lengyel. A méreten túl itt a történelem játszotta a fő szerepet a párhuzamos, máig egymást stimuláló közgyűjteményi struktúra kialakulásában. A lengyelek a múzeumok létrejöttének másfél évszázada, a hosszú tizenkilencedik század folyamán háromhatalmi megszállás alatt fejlesztették kulturális intézményeiket. A néprajzi múzeumok közül így ugyan a legnagyobb az 1888-ban alapított varsói, amely kelet-európai összevetésben jelentős Európán kívüli kollektciókkal is bír, szemléletében ma fontosabbnak tűnik a krakkói. Nincs

érdemi egyetemes anyaga, ám a lengyel népi kultúrát bemutató állandó kiállítás Kazimierz, a volt zsidónegyed egykori városházáján már abból következően is innovatívnak számít régióinkban, hogy nem a múltról szól. A múzeum küldetésnyilatkozata eleve a jövőről beszél, az etnográfát az emberi gondolkodás jövődjének egyik kulcsaként pozicionálva. Nem a múzeum tárgyi anyagát – legyen az lengyel vagy univerzális, paraszti vagy városi, múltbéli vagy jelenkori –, hanem az etnográfát, tehát a múzeum profilját, módszertanát, szemléletmódját.

A múzeumot e felfogásban nem a gyűjteménye határozza meg, hanem az a mód, ahogyan viszonyul a tárgyakhoz. A múzeum így nézve nem tárgyak összessége, hanem szemüveg, látásmód. Látni, gondolkodni tanít, mert önmagát, munkatársait is erre készíti ahelyett, hogy valamely tárgyi együttesről egy vélt tudományos normát közvetítene állandósággal. Természetesen a múzeum konkrét tárgyakkal rendezi meg állandó (és minden egyéb) kiállítását, de ebben a például krakkói értelmezésben előbbre való az a hozzáállás, ahogyan gondolkodik önmagáról, szerepéről, közvetítői funkciójáról tárgyak és látogatók viszonyában, s mivel végeredményben a tárgyak mögött mindig emberek állnak, valójában különböző embercsoportok között. Az ilyen felfogású múzeum a társadalmi dialógus helyszíne, tere, amelynek generálója a kiállított tárgy és a kapcsolódó hang-, vizuális és egyéb dokumentáció, meghatározó módon aszerint, hogy a kurátor azt milyen intencióval és hogyan helyezi el, ki, szembe, alá vagy éppen fölé. Az ilyen, reflexív (néprajzi) múzeum egyformán szól a valós, fizikailag kiállított tárgyi tételről és a tudományágról, munkatársainak szellemi töltetéről, egy kultúráközvetítő intézmény intellektuális missziójáról.

Mivel a budapesti Néprajzi Múzeum helyzetét e szakfolyóiratban megjelenő kis cikk olvasói a területen járatlan szerzőnél sokkal jobban ismerik, a szövegben tudatosan nem is tértem ki az intézményre. Az intézményenkénti, országokénti összehasonlítást Budapesttel mindenki megvonhatta maga. De az előző bekezdésben megfogalmazottak kapcsán mégis megkockáztatható két, talán provokatív, de éppen egy külsős, a néprajzi, illetve múzeumi világban nem gyakorló munkatárs szerzőtől.

Az első az állandó kiállítás megújításának sürgőssége. A budapesti Néprajzi Múzeum kutatásait, publikációit, időszakos kiállításait, szélesen értelmezett projektjeit az ezredforduló óta módszertanilag reflexív, világosan újító vonal jellemzi. Erről talán megoszlik a szakma véleménye, de az újítás ténye és ereje vitán felüli. Ehhez képest feltűnő az állandó kiállítás tartalmilag és vizuálisan elavult szintje. Hiába magyarázzuk ezt forráshiánnyal, az esetleges költözés miatti változatlan-sággal, további jogos praktikus szempontokkal, a magyarázatok sem a külföldi célcsoportot, sem a hazai közönséget nem érdeklik. Közben térségünk példáin láttuk, hogy szemléleti alapon a hagyományos néprajzi tematikán belül is mekkorát lehet változtatni az állandó kiállításon, s ez milyen komoly üzenetértékkel

bírhatna akár az idejövő külhoni turista, akár a kulturális megértésről tanulni vágyó magyarországi diákcsoportok számára. Lehet, hogy nincs mód az állandó kiállítás teljes megújítására rövidtávon, de akkor is szemi-permanens megoldásokkal, kísérleti beavatkozási, átértelmezési folyamattal jelezni lehetne, hogy ez a reprezentációs felület ma más szellemi laboratóriumként kellene, hogy működjön.

A második vetület az Európán kívüli gyűjtemény fontossága. Budapesten, az Osztrák-Magyar Monarchián belül élvezett egykori pozíciónak köszönhetően, regionális mércével nézve releváns etnológiai anyag van; korábban állandó kiállítás is szerepelt. A térség többi néprajzi múzeumához képest ez a profil az egyik szóba jövő, fő megkülönböztető jegy, egyszersmind a lehetséges közös vonás a világ azon néprajzi múzeumaival, amelyek magukat univerzális tudományos mezőben próbálják elhelyezni. Bármilyen kihívás is pénzügyi, állagvédelmi, lehetséges költözési, létszámbeli, szemléleti vagy egyéb okok miatt ezt az etnológiai profilt mobilizálni, a kelet-európai összehasonlítás afelé mutat, hogy indokolt lenne, a budapesti Néprajzi Múzeum alapvető identitásához, valamilyen rotációs módon lehetőleg az állandó kiállítási megjelenéshez tartozóként bemutatni.

Két egyszerű következtetéshez jutottunk: a reflexív muzeológia, illetve a saját népi kultúra bemutatásán túltekintő univerzális tudományosság iránytűjéhez – lehetőleg az állandó kiállítás frontján is, nem csupán kiadványokban, időszaki tárlatokban, kutatásokban. Talán a kelet-európai körkép például a módszertanilag újító szlovén, román vagy lengyel esetekkel, másrészt a kicsit tágabb kezdeti osztrák, német és orosz kitekintéssel érthetőbbé tette azt a kontextust, amelyben ez a két követelmény az élen kellene, hogy álljon.